

*EL MAS MASSEGUR DE
SANT PRIVAT D'EN BAS**
LAIA ALENTORN

* VII Premi Salvador Reixach en l'àmbit humanístic-social

Amb aquestes línies pretenc fer un resum del treball de recerca que vaig realitzar durant el curs de segon de batxillerat. Sempre m'havia interessat saber més sobre aquest singular mas situat entre el Mallol i Sant Privat d'en Bas. Així, quan se'm va presentar l'oportunitat de realitzar un treball d'aquestes característiques, no vaig dubtar ni un moment per triar el tema.

L'objectiu d'aquest estudi no és tan sols conèixer la història del mas Massegur de Sant Privat d'en Bas sinó que, endinsant-nos en les arrels d'aquest microcosmos, podrem comparar i lligar caps amb la història de Catalunya.

L'apartat més important és el de l'evolució històrica de la casa, en el qual em remunto als primers masos catalans, tot explicant com n'eren de simples i modestos. Malauradament, no disposem d'informació del mas referent a aquesta època, però això no significa que no existís. També veurem que, tot i el fort control feudal, els Massegur eren posseïdors del domini útil del mas, exercien de mitjancers entre els senyors i la resta dels pagesos i, sovint, eren membres de la Universitat que es convocava a la parròquia de Sant Just del Mallol.

Quan ja ens endinsem en l'època moderna podem veure com, en consolidar-se el domini útil, els Massegur reafirmaren la seva posició social i econòmica a la vall.

També observarem que durant el segle XVII la família va expandir el seu patrimoni comprant diverses finques i entrant dins la roda prestamista, pròpia de l'època, fins al 1750, aproximadament.

Així, veurem que els Massegur cada vegada es van anar diferenciant més d'altres propietaris de masos més petits de la vall.

És també pels volts del segle XVIII que es fan moltes reformes arquitectòniques al mas. Entre les més importants, hi ha la construcció de l'era (1767-1769). També es comencen els tràmits per construir la capella, l'any 1767, que s'inaugurarà uns quants mesos més tard.

Veurem com els Massegur –com moltes altres famílies de l'època– van entrar en crisi durant el segle XIX (alguns negocis poc rendibles, les guerres carlines...).

Cada període corresponent a la història del mas està separat amb una cita d'un historiador cèlebre que, en la meua opinió, resumeix el significat de cada etapa de la història dels masos respecte al conjunt.

Malgrat que l'evolució històrica de la casa és una de les parts principals del treball, no és l'única. També hi consten dos altres apartats: d'una banda, l'evolució arquitectònica, basant-me fonamentalment en els protocols notariais i, al mateix temps, parlant amb un expert en el tema, l'enginyer i vicepresident de l'Associació de Cases Pairals i Edificis Singulares de Catalunya, el Sr. José Luis Vives, i de l'altra, un últim apartat anomenat "*El mas avui, el mas demà*", en què parlo del present i del futur hipotètic del mas.

Breu història del mas Massegur

La primera pregunta que un ha de fer-se abans de començar a aprofundir en el treball és indubtablement: Què és un mas?

Segons Rosa Congost, "un mas és una explotació agrària integrada per la casa (la masia), les terres de conreu, les pastures i els boscos que en formen part. Tot plegat és el resultat d'una evolució històrica i de l'acumulació d'herències d'un passat agrícola i ramader però, també, d'una pagesia."¹ Cal considerar la masia com una unitat d'explotació rural, està estretament lligada amb les activitats econòmiques rurals.

La tipologia d'aquestes cases variava en funció de la geografia concreta de la zona: el clima, la vegetació, els materials constructius propers, etc., però sobretot eren espais pensats utilitàriament. Així, l'era del mas Massegur, que serà objecte del meu estudi, és coberta, ja que l'hivern a la Garrotxa sol ser dur i el clima, molt plujós. Per la mateixa raó, la galeria de la casa també és coberta.

El sistema de masos va garantir durant segles la continuïtat del sistema agrari on s'inserien aquestes construccions. L'organització del treball agrari ve donada pel caràcter familiar de l'explotació.

Són cases que posen de manifest una voluntat de superació, un desig molt profund de donar continuïtat a una nissaga. N'és un clar exemple Jordi Alentorn, que va voler deixar la seva petja i senya treballant més de quaranta anys sense interrupció per restaurar la casa i deixar-la en l'estat actual.

●
¹ CONGOST, Rosa, dins de MESTRE, Jesús (dir.), *Diccionari d'història de Catalunya*, Barcelona: Edicions 62, p. 664-665.

Panoràmica actual del mas Massegur de Sant Privat d'en Bas.

L'anàlisi de la família pagesa als segles IX i X es troba limitada per l'escassetat de documentació conservada d'aquest període. Els primers masos estaven formats per simples cases de pagès en les quals vivia una sola família. Ja al segle XI, els masos corresponien a veritables explotacions econòmiques en les quals l'agricultura es combinava amb la ramaderia.

La toponímia d'aquests masos fa referència a accidents geogràfics, la vegetació del lloc, etc., i acabava donant nom al pagès que hi vivia. Algunes de les famílies d'aquells assentaments han acabat arribant fins als nostres dies amb el mateix cognom i residint a la mateixa casa.

Malauradament, no és el cas del mas Massegur. A despit de la seva aparent antigor, mossèn Pagès ja ens indica que no té referències documentals de la casa durant el període medieval².

L'origen del nom del mas, Massegur, segurament prové del riu Gurn, que hi passa ben bé pel costat. Al llarg de generacions el *mas Gurn* potser s'ha anat transformat popularment en *Massegur*. Actualment, i com a conseqüència

² PAGÈS, Joan, *Els senyorius alodials en el vescomtat de Bas a la Baixa edat mitjana*, Caixa de Girona, p. 389.

de l'aiguat de l'any 1940, el riu s'ha convertit, en aquest tram, quasi en riera. Només porta aigua en moments determinats de l'any, ja que la capa freàtica es va trencar i l'aigua es filtra una mica abans d'arribar a l'altura del mas i torna a sortir uns centenars de metres més avall. Tot i això, durant els mesos d'hivern, si l'any és plujós, circula l'aigua amb abundància donant un encant particular a l'entorn del mas.

Tot i el control senyorial, els habitants disposaven de drets hereditaris i indefinits sobre la propietat dels seus masos, drets que al llarg del segle XIII van ser definits de "domini útil" (podien assegurar la producció dels seus masos, podien cedir parcel·les, entre altres accions). Com a resultat d'aquestes condicions, els habitants dels masos tenien molta més capacitat econòmica que la resta de la població rural. Els pagesos de mas exerciren funcions de mitjancers entre els senyors i la resta de pagesos lligats a la terra: eren els batlles, els encarregats de recollir rendes senyoriales; participaven en institucions parroquials, en les universitats... Probablement els Massegur també formaven part d'aquest grup social que els historiadors anomenen "pagesos grassos" o terratinents sense títol nobiliari però propietaris independents i benestants que mereixien el respecte del poble i la consideració de la noblesa.

Algunes poblacions catalanes, al final del segle XII i al començament del XIII, van rebre el privilegi reial de ser organitzades en forma de consolat i regides per cònsols. El vescomtat de Bas era un consolat. Concretament, hi ha un document que cita mossèn Joan Pagès³ en el seu llibre en què explica que el maig de 1488 Vicent Massegur, com a batlle de Sant Privat, convocà els homes de la Universitat a la capella de Sant Just del Mallol per tal de procedir a l'elecció dels nous cònsols del vescomtat. Com a curiositat, cal dir que foren citats al so del corn, tal com ho solien fer. Tot i que és d'una època posterior, hi ha un document del 8 de maig del 1571 que conté una convocatòria de la Universitat a la capella de Sant Just del Mallol, amb la presència, pel que fa a la parròquia de Sant Privat d'en Bas, de Joan Massegur⁴.

D'altra banda, també mossèn Joan Pagès⁵ ens diu que amb el cognom *Massegur* s'ha d'anar amb compte, ja que en aquesta època (segle XV) hi ha dues famílies més que tenen aquest cognom: l'una al Mallol i l'altra a la Pinya. Però també val la pena dir que els documents són molt precisos en expressar el lloc

³ PAGÈS, Joan, *Els senyorijs...*, Olot: Ajuntament de la Vall d'en Bas i Diputació de Girona, 1987, p. 389.

⁴ ACO, Notarials del Mallol, Cebrià Closells, *Manuale*, 1570 (96 i 96b), document 2 de l'annex.

⁵ PAGÈS, Joan, *Els senyorijs...*, Olot: Ajuntament de la Vall de Bas i Diputació de Girona, 1987, p. 390.

de domicili de cadascú. Si parla de la família de la qual tractem en aquest treball sempre diu: “de la parròquia de Sant Privat”. En canvi, quan el document està relacionat amb els altres Massegur, com ara l’Antoni Massegur, ferrer, sempre a continuació llegim: “del Puig del Mallol”. Finalment, els Massegur de la Pinya són una família de la qual tenim el primer esment l’any 1380 i està situada al veïnat de l’Avellana de la parròquia de la Pinya.

Durant els segles XIV i XV es produïren un conjunt de catàstrofes: seques, fams, pestes, terratrèmols, etc. L’any 1333 es va anomenar “el mal any primer”, tot assenyalant el començament d’un seguit de desgràcies. La pitjor de totes es va produir el 1348 amb la Pesta Negra, que va afectar la meitat o dos terços de la població.

Aquests fenòmens desestabilitzaren totalment el camp, ja que molts masos van quedar abandonats (masos ròncs) a causa de l’elevat nombre de morts.

En aquesta situació alguns veïns s’apropriaren els masos ròncs i els senyors ho acceptaven perquè els pagesos es comprometien a pagar els drets que requereien sobre aquell mas. Així doncs, després de la pesta, la majoria de masos tenien les terres disperses. El mas Massegur surt al fogatge de Josep Iglésias, de 1497; el mas havia sobreviscut i pagava un cens.

El fogatge era emprat a l’època medieval per fer un cens de la població; es comptabilitzava en “unitats familiars” de quatre o cinc persones.

He trobat un document en què apareix Joan Massegur com a batlle de la parròquia de Sant Privat d’en Bas, sens dubte, un càrrec honorable⁶.

L’interès del senyor era garantir la continuïtat del treball al mas, i per aconseguir-ho usava els remences (eren els pagesos subjectes a la terra que no podien abandonar-la sense pagar una quantitat, *redemptione*, fixada pel senyor, sota pena de severes sancions. Per aquest motiu, se’ls anomenà “homes de remença”, és a dir, els qui havien de pagar per redimir-se). Els remences havien de complir sis mals usos; davant d’aquesta situació tan repressiva, des de finals del segle XIV es va començar a discutir la legalitat dels mals usos.

Durant el segle XV la remença va estar particularment estesa per tota la Catalunya Vella. No cal dir que la nostra comarca no es quedava enrere en aquest aspecte.

⁶ ACO, Notarials del Mallol, Jeroni Marguï, *Liber notularum*, 1595-1602 (121), “[1597, gener, 14], f. 75r.-76r: Bartomeu Famada àlies Cadevall, pagès de la parròquia de St Privat de Bas i Caterina, la seva esposa i senyora útil del mas Cadevall de la parròquia de St Privat de Bas, venen a l’honorable JOAN MASSEGUR, pagès i batlle de dita parròquia tots els drets que tenen sobre una peça de terra que pertany al mas Cadevall, de 6 quarteres de forment (la peça de terra havia estat venuda el 2 de març de 1574 davant del notari públic de Bas Ciprià Closells), per 4 lliures. ”

Tornant al mas que ens ocupa, no tinc documents que ens indiquin que el *Massegur* era un mas remença; això em fa pensar que devia ser un alou o mas aloer. A més, Bernat de Hinojosa⁷ explica que els pagesos de remença no podien tenir càrrecs públics. Els Massegur, com constaten els documents, ja en aquesta època ocupaven càrrecs de rellevància a la vall, com ara el de cònsol de la Universitat.

Què hi guanya el pagès? Es pregunta Pierre Vilar. La llibertat d'antuvi. L'abolició de la remença, dels mals usos i del dret de prendre i maltractar. Aquesta és la veritable garantia. El pagès no esdevé per això propietari: el dret senyorial i emfitèutic romandrà viu a Catalunya fins als nostres dies. Però el dret a l'estabilitat sobre l'explotació no és pagat amb la llibertat. I els drets senyorials no seran feixucs si la unitat de cultiu s'amplia. No és el cas de tots, però sí el d'una capa important de pagesos... La lluita entorn de la terra està acabada per molts segles. Deu anys després de la sentència arbitral de Guadalupe, un nou equilibri regna sense cap mena de dubte...

Pierre Vilar

Catalunya dins de l'Espanya moderna, vol. II

Els masos a l'època moderna (segles XVI-XVIII)

A finals del segle XV i durant el XVI els propietaris dels masos van consolidar els drets del domini útil, fet que els va permetre reafirmar la seva posició social i econòmica; és a dir, l'evolució històrica els havia situat en una posició excepcional i privilegiada. En el cas dels Massegur, veiem reflectit aquest prestigi en un document⁸ del 14 de juliol de 1574. I un altre que també reflecteix la bona posició social de què gaudien data del 8 de maig de 1662: és la convocatòria de l'honorable Josep Massegur en el trienni veguer, per part del consell del vescomtat de Bas⁹.

⁷ DE HINOJOSA, Bernat, *La pagesia remença de Catalunya* dins de DE LLORENÇ, P. Zacaries, *Monografia històrica sobre la vila d'Olot, durant els regnats de Joan II i els Reis Catòlics*, Biblioteca Olotina, p. 11.

⁸ ACO, Notarials del Mallol, Cebrià Closells, *Manuale*, 1574 (98), [1574, juliol, 4], f. 30v.: Joan Massegur i Rafel Verntallat, obrers de l'església parroquial de Sant Privat d'en Bas, i Rafel Muntada, pagès de dita parròquia, arrenden per 1 any a Rafel Bosch i Joan Sala àlies Valentí totes les parts d'ordi i mill que rep l'obra de Sant Privat d'en Bas.

Nota: El càrrec d'obrer tenia força importància en aquesta època, ja que eren una mena d'encarregats de vetllar per l'església.

⁹ ACO, Noarials del Mallol, Pere Miquel Hospital, *Manuale*, Barcelona, Angle Editorial, p. 45.

Aquest procés no va ser lineal i van derivar-se'n conflictes tant en l'àmbit legislatiu com en el judicial. Segons Llorenç Ferrer¹⁰, “el pagès de mas no tenia terra pròpia, la hi havia cedit el senyor a canvi de pagar uns drets. Mentre es paguessin aquests drets, el pagès de mas podia fer amb el mas el que volgués. Tot això, s'organitzava dient que el pagès de mas en tenia el domini útil –l'ús de la terra– i el senyor, el domini directe, és a dir, el dret a percebre censos i parts de fruits diverses. La independència del domini útil es va limitar introduint el *dret de fadiga* (si l'útil es venia el seu domini, qui tenia el directe el podia recuperar pel mateix preu abans de trenta dies) i el *lluïsme* (cobrament d'un percentatge del preu de venda cada vegada que s'alienava)”. D'altra banda, la Pesta Negra també va deixar els pagesos de mas en una posició excepcional, ja que van poder aspirar a controlar aquells masos que havien quedat buits arran de la catàstrofe i, així, esdevenir més poderosos. Els Massegur no n'eren cap excepció i en la majoria dels documents sempre hi trobem escrit que eren senyors útils¹¹.

Les diferències socials i econòmiques de la pagesia es poden explicar amb dos fets: les estratègies hereditàries i el mercat de terres.

D'una banda, la manera que tenia el senyor de garantir que el pagès es quedés al mas i el conreés fou la imposició d'escollir un sol fill que es quedés al lloc, amb la qual cosa s'instaurà el sistema de l'hereu. A partir del segle XIII, els dominis útils ja es traspassaven d'hereu a hereu. Normalment, les famílies tenien més d'un fill; no era just que un de sol es quedés tot el patrimoni i, per això, hi havia la llegítima¹². Ja des del 1343 s'havia fixat la llegítima en el 25% dels béns, que s'havien de repartir entre tots els germans, inclòs l'hereu.

A vegades, aquest sistema donava lloc a les unificacions patrimonials (casaments hereu-pubilla). Però aquestes unificacions plantejaven avantatges i problemes, ja que calia decidir on aniria a viure el nou matrimoni.

¹⁰ FERRER, Llorenç, *Masies de Catalunya*, Barcelona, Angle Editorial, p. 45.

¹¹ ACO, Notarials del Mallol, Antoni Joan Figuerola, *Protocollum*, 1635-1637 (143), [1636, setembre, 21], f. 70r.: “Joan Massegur, pagès i sr. útil del mas Massegur de St Privat, firma una àpoca de Joan Fabra, fuster, de 3 sous i 1 quartà de forment”.

¹² Primerament, una exemplificació de com Joan Francesc Massegur renuncia als seus drets sobre el mas: ACO, Notarial del Mallol, Rafel Orri, *Manuale*, 1638 (147), [1638, gener, 25], f. 28r-29v.: “*Joan Francesc Massegur, habitant del lloc de SEB, reb els drets d'herència i legítima materna i paterna del seu germà Joan Massegur, hereu del mas Massegur, segons una renúncia feta al notari d'Olot Calixte Bassols, el 4 de juny de 1634.*” Vegem un exemple de legítima al mas Massegur que, tot i ser bastant posterior, reflecteix com la Magdalena Estartús (cabalera del mas Estartús) s'havia casat amb un Massegur i el seu germà Ramon, l'hereu del mas, li dóna la legítima que li pertoca: “1740, maig, 11 (13) Miquel Estartús, sartor de SP, fill de Miquel Estartús, pagès de SP i de Magdalena Estartús i Massegur, reconeix a Raimon Estartús, germà seu, haver rebut totes aquelles 50 lliures com a part de la legítima.”

Són un exemple dels molts casaments que es van concretar entre els Massegur i altres famílies els capítols matrimonials entre Josep Corominola i Maria Massegur Codina¹³.

Així, els capítols matrimonials jugaven un paper clau en els casoris de l'època, que eren afers de summa importància familiar.

La majoria de filles procuraven casar-se amb hereus i el seu dot era més baix que el que aportava la noia que venia d'una altra casa. Els pagesos de mas intentaven fer créixer aquest dot i ho feren creant les *Causes Pies per donzelles a maridar, estudiants estudiar i pobres vestir*. Aquesta institució solia ser fundada per capellans que, quan feien el testament, es trobaven amb béns que havien de col·locar a algun lloc i que, normalment, servien per millorar la situació dels cabalers i cabaleres del mas d'on havia sortit l'eclesiàstic. Entre altres causes pies, l'any 1627 el capellà Jaume Massegur en signa una per minyones

●

¹³ ACO, Notarial del Mallol, Baldiri de Morales, Manual, 1818 (288/5), [1818, febre, 5], s.f.: “capítols matrimonials entre Josep Corominola Busquets, jove pagès de la pqa. de St Privat de Bas, fill de Francisco Corominola, pagès i Teresa Corominola, cònjuges vivint, amb Maria Massegur Codina, donsenlla, fills de Ramon Massegur Codina, pagès de St Privat de Bas i de Francisca Massegur Codina, cònjuges difunts. Ramon Massegur, pagès, germà, és el que s'encarrega de fer l'aportació de la legítima paterna i materna, i aporta per dot 2800 lliures 600 lliures per calaixeres i vestits.” (Aquest document és de principis del segle XIX i és posterior a l'època en què estem situats, però reflecteix molt bé com eren els capítols matrimonials).

casar i minyons estudiar en successió directa dels hereus de Massegur i una àpoca del 1709 firmada també per ell mateix¹⁴.

Els nois cabalers eren els que ho tenien més malament. Algunes de les solucions eren romandre solter al mas i treballar per al seu germà hereu (concos, famosos per les seves nombroses aparicions en literatura popular), optar pel celibat i començar la carrera eclesiàstica o bé *cabalejar*, que consistia a guanyar alguns diners extres mentre vivia al mas que li servirien per augmentar la seva llegítima a l'hora de casar-se. Al mas Massegur es produeix un fet poc corrent quan l'any 1638 Francesc Massegur rep els drets del seu germà Joan, ja que aquest hi renúncia¹⁵.

A partir d'aquesta època els Massegur comencen a expandir el patrimoni: compren altres masos i terres, i fan arrendaments.

Per tant, de quina manera s'expandeix el patrimoni fins al segle XVIII?

1602. Per dot matrimonial en casar-se amb Caterina Boscana, el mas Boscà passa a formar part del patrimoni del mas Massegur.

1607. Ja es parla del molí de Rapassacs (avui en dia anomenat molí de Massegur) com a propietat de Massegur.

1612. Joan Massegur arrenda el mas Buscà per quatre anys.

1612. Arrendament també del mas Pernau.

1615. Tenien una casa a la vila del Mallol.

1617. Recompra del mas Pernau per part de Joan Massegur.

1627. En la venda d'un censal es parla de Joan Massegur com a propietari del mas Boscà, del mas Pernau i de mas Oliver (1612, es firma una carta de gràcia).

1650. Joan Massegur arrenda a Climent Torrent el mas Massegur per sis anys. Els amos ja no fan de pagesos, sinó que viuen de renda.

1668. Arrendament del mas Massegur; es reserven tres cambres per als amos.

1669. Trobem la Casadevall del Mallol com a propietat de la finca de Massegur.

¹⁴ 1627, març, 12 (33). *Causa pia 2. Causa pia per minyones casar i minyons estudiar en successió directa dels hereus Massegur, fundada per Jaume Massegur, prevere de Sant Privat, i n'assigna 400 lliures (de la resta de les 600 lliures d'un censal). 1709, abril, 27. Àpoca firmada per Josep i Ramon Carrera, pagesos pare i fill de Sant Privat a favor de Ramon Massegur, com a patró de la causa pia del Reverent Jaume Massegur, prevere i rector de Cogolls, de 100 lliures, com a part de la legítima paterna i materna en el casament d'en Ramon Massegur i la Teresa Carrera. (4).*

¹⁵ ACO, Notarials del Mallol, Rafel Orri, Manuale, 1638 (147), [1638, gener, 25], f. 28r-29v.: Joan Francesc Massegur, habitant del lloc de SEB, rep els drets d'herència i legítima materna i paterna del seu germà Joan Massegur, hereu del mas Massegur, segons una renúncia feta al notari d'Olot Calixte Bassols, el 4 de juny de 1634.

1671. Joan Massegur compra per 202 lliures la meitat del molí de l'Aubert, sota el Mallol.

1672. Joan Massegur arrenda el mas Albert, per tant, sabem que era seu.

1675. Venda d'una peça del prat del veguer del Mallol.

NOTA: l'evolució tant de compres com d'arrendaments és fins al segle XVIII.

Fotografia del mas en la qual divisem, a l'esquerra de la portalada, la insígnia dels Massegur i una llinda del 1765.

A més a més, la família Massegur a partir del segle XVII començà a entrar dins la roda prestamista (segons Llorenç Ferrer Alòs¹⁶, “el censal era un dels mecanismes de crèdit més estesos des de l'edat mitjana fins al segle XVII. Prenia la forma d'una compravenda. Qui deixava els diners, el censalista, comprava el dret a cobrar una pensió (interès) a qui rebia els diners, censatari o comprador). Sovint, doncs, els Massegur prestaran diners, encara que en alguna ocasió també n'hauran de rebre.

Aquests mateixos pagesos començaren a diferenciar-se dels seus veïns i el seu patrimoni els permetia gaudir d'una condició especial davant dels altres: lliurar-se de les contribucions, disposar de tribunes enlairades des de les quals escoltaven la missa, alguns tenien personal domèstic, llicències per ser enterrats

●
¹⁶ FERRER ALÒS, Llorenç, dins de MESTRE, Jesús (dir.), *Diccionari d'història de Catalunya*, Barcelona: Edicions 62, p. 229.

en el temple (sovint feien generoses aportacions econòmiques a l'església)... Així, cada vegada hi havia més diferència entre els propietaris dels masos grans i els dels masos petits.

Estat actual de la cuina del mas. Podem veure-hi els fogons.

Crec convenient endinsar-nos una mica més en els costums i la vida diària al mas en aquesta època, i per a això ens podem basar en un inventari de l'any 1744. Un inventari és un recompte de tots els objectes i animals que hi havia a la casa de pagès; per tant, és una eina molt útil per estudiar la vida quotidiana de les cases, ja que a partir de les eines i els objectes podem saber molt més: com estava distribuïda la casa, el nivell de riquesa dels propietaris, les activitats econòmiques, etc.

La sala era un lloc singular i central on s'arribava directament des de l'entrada. Era l'espai més representatiu del mas i on hi havia els mobles més importants de la casa, ja que contenien un conjunt d'elements i objectes que són un memorial dels avantpassats familiars i de les seves creences. Podem considerar-la una pervivència de la gran sala senyorial medieval. Es feia servir en les diades familiars més assenyalades (festes majors, casaments, batejos...). Aquesta

sala també servia per comunicar els diferents pisos de la casa i les habitacions s'organitzaven al seu voltant. Sempre de planta rectangular, sovint és més alta que la resta d'habitacions per fer ressaltar aquesta funció de representació.

Normalment, la sala estava pintada amb colors crus per donar-li claredat i noblesa. El meu pare, Ramon Alentorn, recorda que “l'ambient era normalment clarobsur, de frescor i tranquil·litat, alterat pel soroll del rellotge de paret; la làmpada central majestuosa damunt de la gran taula feia llum al capvespre...”

Les cambres es disposaven al costat de la sala i eren les estances més nombroses de la casa, com veurem a continuació. Al mas Massegur, en el cas de la cambra del bisbe trobem una espai anomenat la recambra que deduïm que devia ser una habitació petita per complementar la cambra o potser l'habitació del mosso o servent. Les habitacions representaven la individualitat dins la masia, ja que cada membre de la família pagesa tenia la seva cambra, el seu llit, el seu armari, etc. Eren l'espai més íntim dels individus i els secreters de les masies, on es guardaven les joies, els papers, les monedes, entre altres objectes que estaven escampats pels llocs més inesperats. Josep Pla diu: “De vegades en aquestes masies hi ha un silenci que us fa l'efecte que hi hauríeu de caminar de puntetes per no pertorbar l'ordre establert. Per la porta tot just entreoberta veig un gran armari esbatanat. En entrar a l'habitació m'envaeix un perfum fort, intensament rústic, agradable, deliciós. L'olor ve de l'armari, pleníssim de coses...”¹⁷

A la cuina es realitzava sobretot la vida de relació en grup. Era l'espai domèstic i vital on topaven les funcions de menjar, cuinar, relació familiar, treball domèstic (ja que s'hi feien tot tipus de feines com ara teixir, cosir, triar llegums...). La cuina era presidida per la llar de foc, on les persones de la masia passaven bona part dels vespres durant la tardor i l'hivern.

Cal recordar que el celler de les cases de pagès servia per a l'emmagatzematge del vi i els aliments que necessitaven més frescor per conservar-se, com ara la carn, els embotits, etc. És a la planta baixa del mas Massegur, ja que és la part més fresca de la casa i la que permet conservar més bé aquests productes.

Segons els documents notariais del segle XVII al XIX, entre els cultius més importants trobem el blat i la civada, uns cereals que se segaven i dels quals es feien garbes per traslladar-les a l'era i poder-les batre separant el gra de la

●
¹⁷ PLA, Josep, *Pagesos*, dins el llibre *La masia catalana*, Brau Edicions, Figueres.

palla. Els grans de blat s'havien d'assecar al graner situat a les golfes de la casa per després portar-los al molí de Rapassacs.

L'inventari acaba així:

"També el mas Massegur amb totes les seves terres, honors i possessions. Així mateix el mas Boscà, el mas Rieradevall, la Casadevall, la 'Casa de la farraria d'En Albert' i el mas Pernau.

Firmen: Francisco Serrat y Massegur; per la dita Margarida Masagur y Serrat que diu no saber de escriure firmo jo Gayatano Alibés y Quintana."

Tenir un mas, encara que aquest fos d'extensió considerable, no garantia res, ja que hi havia moltes raons que podien portar una família de mas a l'endeutament o, pitjor, a la ruïna.

És al segle XVIII, un segle de creixement demogràfic, que aquest nou model de relacions agràries marcat per la masoveria i la pràctica de subestabliments emfitèutics (els propietaris de masos cedien petites parcel·les de terra a aquests jornalers a canvi del pagament d'un cens anual i d'una entrada de diner) va desenvolupar-se plenament. El pagès de mas intentava regular tots aquells dubtes que poguessin sorgir per tal de protegir i perpetuar el recurs natural que controlava: aclarir si es podia pasturar a l'herbatge, com s'havien de cuidar els arbres fruiters, entre altres qüestions. Així doncs, començaren a aparèixer petits masos al voltant del mas principal que permetien aprofitar millor els recursos de la finca sense gairebé cap cost.

L'endeutament dels pagesos de mas era un fenomen estructural i la majoria dels que queien en el cercle viciós dels endeutaments acabaven en una veda perpètua i el mas canviava de mans. Així, tot i que el domini útil semblés fantàstic, a la pràctica no era tan fàcil, ja que molts es quedaven pel camí. Insisteixo que el que es venia era el domini útil i, en conseqüència, qui el comprés havia de pagar el lluïsmen a qui posseïa el domini directe. Podem dir que els pagesos de mas no eren propietaris tal com ho entenem ara, però es comportaven com si ho fossin. Els propietaris passaven temporades al mas i altres a la ciutat.

En altres casos, el masover vivia a la casa principal del mas però el propietari tenia reservades algunes habitacions de la casa per fer-ne ús propi, com he explicat anteriorment basant-me en un document del segle XVII.

El resultat serà que als segles XVII i XVIII molts masos s'hauran engrandit i embellit.

És evident, doncs, que la història del món rural de la Catalunya Vella és la història d'un procés de diferenciació social que tingué com a conseqüència el fet que mentre que uns pagesos aconseguïen acumular una gran quantitat de masos, els altres s'arruïnaven. És lògic que aquest enriquiment es traduís en la recerca de fórmules per mostrar públicament l'ascens social de la família.

Habitació del mas amb alcova i llit d'Olot del mas Massegur.

Les cases de pagès solien tenir devoció per algun sant en concret a qui demanaven protecció. Després, l'ascens social comportava que la devoció anés més enllà i s'hagués de convertir en capella; calia que s'hi pogués dir missa per a tots els veïns de la contrada, ja que aquest era un símbol de poder en el territori. Els Massegur construïren una capella pública i contigua al mas dedicada a la Verge de les Olletes. L'any 1767 van demanar la llicència del senyor bisbe per instal·lar la capella prop de la casa Massegur, despatxada per la cúria gironina el 30 de juny de 1767, dia de la invocació de la Verge Maria de les Olletes.

Els Massegur al·leguen que l'església parroquial de Sant Privat és molt lluny del mas (a mitja hora), a més de dir que sovint el riu Gurn produeix riuades i fa que "l'aigua circuli per tota la casa". Una mica més endavant trobem com els anomena "*família muy crecida*"; deduïm que significa que eren una família força nombrosa. Fins i tot, trobem un tercer motiu: tant Francesc Serrat Massegur com la seva dona, Margarita, tenen problemes de salut, com ara dolor a les cames i "*sofocs*". Finalment, en el segon paràgraf, supliquen al bisbe de Girona que se'ls concedeixi la llicència d'edificar la capella i poder escoltar missa.

El dia 20 de juny de 1767 fou escrit un document de permís episcopal de mantenició econòmica de la capella del mas Massegur i solvència dels fundadors per mantenir-la. Tant Francesc Serrat Massegur, pare, com el fill es comprometen a pagar deu lliures barceloneses: "*Donarem y pagarem per la*

manutenció de dita capella deu lliuras barceloneses sens dilació ni excusa alguna y ab restitució de despesas y per lo compliment del sobredit no obligam tots nostres bén y del altres de nosaltres ab soles mobles é immobles les presents y esdevenidors ab totes renunciacions necessàries.” Els testimonis d’aquest fet foren Miquel Soler i Francisco Xavier Castellar, escriptors tots dos de la vila d’Olot, i Miquel Oliveres, notari de dita vila, que afirmava conèixer els atorgants.

Antic altar barroc que fou cremat durant la guerra civil del 1936.

A la fi, el 7 de novembre de 1768 van obtenir el permís definitiu per construir la capella pública, i demanaren al bisbe o a algun seu representant que es dignés a visitar la capella perquè es pogués realitzar el sant sacrifici de la missa. El 1769 tenim notícia que es realitzà el contracte de sis escultures per a la capella; vegem el document:

1769, desembre, 16. Contracte d’escultures a Pere Espinet, escultor d’Olot, per a la capella del mas Massegur. “Preu et de fer sans de la capella de Massegur, donat a Pera Epinet, escultor, 1769 fins 1771.// Vuy, dia 26 de desembre de 1769, é donat a preu fet a Pere Espinet, escultor de Olot, de fer sis figuras per la capella so és la Mara de Déu de las Olletas ab dos sirventas per servir-la ab sas Olletas y llosas, y a de fer un Sant Joan y un Sant Francisco, y tres sans

bisbes per estar a tres capellas queya alsim del retaula, so és Sant Privat y Sant Narcís y Sant Agostí..[]”

Estat actual de l'altar de la capella.

El 1774 es realitzà la traça del retaule de la capella de Massegur (a partir d'una plantilla feta per part de Jaume Diví, fuster de la vila d'Olot) contractat per Francesc Serrat Massegur. A part del retaule, li foren encarregades altres feines, com ara fer les grades de l'altar. Cal dir que Diví també intervingué en alguns dels altars barrocs de la parròquia de Sant Esteve d'Olot.

La capella, doncs, està dedicada a la Verge de les Olletes, com a l'església de Sant Privat.

Un altre signe de distinció social fou aconseguir ser enterrats dins de l'església parroquial de la localitat propera (en el cas dels Massegur, Sant Privat). El dia 9 d'octubre de 1776, li fou concedit a Francesc Serrat Massegur tenir tomba davant de l'altar del Sant Crist (o bé en un altre lloc) a l'església parroquial de Sant Privat d'en Bas “*per posar-hi els ossos dels seus antepasats*”, per part del bisbe de Girona.

A final d'aquest segle també va començar a utilitzar-se la paraula *hisendat* per definir aquest col·lectiu de pagesos de mas que havien acumulat una gran quantitat de masos, que gaudien de títols de ciutadà honrat, que tenien un banc

dins l'església parroquial del poble –dins la qual enterraven els seus morts–, i altres privilegis. Els hisendats, doncs, tenien el sentiment de formar part d'un grup social específic i segurament el mite de les masies no s'hauria estès si els hisendats no l'haguessin convertit en ideologia.

La Guerra Gran, la guerra del Francès i les guerres carlines portaren molta inestabilitat al camp. Arran d'aquests problemes d'incertesa, els hisendats començaren a deixar el camp per construir-se una casa a la ciutat, més propera i més segura.

Porta d'entrada al mas Massegur i part de la fortificació al voltant d'aquest a manera de protecció.

Fou en aquesta època que al voltant del mas Massegur hi aixecaren una fortificació i una porta principal segura.

D'altra banda, hi ha un document del dia 3 de novembre de 1784 pel qual deduïm que Francesc Serrat Massegur compra una casa situada al Firal d'Olot. A més, en un inventari del mas de l'any 1810 trobem dues cases al Firal (aquesta i una que fou de Benet Marsillach). Una d'aquestes cases forma part avui de la casa Solà-Morales, que la incorporà en l'última reforma, a principis del segle XX.

Segurament, devien residir a l'hivern a Olot i a l'estiu al mas, ja que "s'hi està més fresc" i es conserva la tradició.

Els Massegur, doncs, començaren a comprar cases a la ciutat d'Olot, ja que es devien sentir insegurs, com ja he dit. L'abandó de la casa pairal com a

primera residència segurament també es devia al protagonisme creixent i atractiu de les ciutats durant l'època. Als Massegur se'ls anomena per primer cop hisendats l'any 1820¹⁸.

Al llarg del segle XIX els propietaris i hisendats s'adonaren que moltes coses estaven canviant. El món urbà avançava imparablement i s'inicià un trasllat lent però constant cap a la ciutat. Passar el mas d'un hereu a un altre i fer-lo créixer, aquest era l'objectiu. La família troncal era una peça clau i els seus membres havien d'aprendre des de petits que cadascú tenia un destí diferent. La institució de l'hereu era una de les claus de l'èxit del sistema. Però, a mesura que avança aquest segle, els hereus es revoltaren contra els seus pares reivindicant la llibertat personal, i el sistema hereditari començava a ser qüestionat perquè no era igualitari i no es creien capaços de fer front a totes les responsabilitats que els esperaven.

També al segle XIX, i per causes que no estan clares del tot, la família Massegur entrà en una forta crisi econòmica. Potser les guerres carlistes hi tingueren alguna cosa a veure i sobretot algunes morts prematures que provocaren disputes successòries de les quals hi ha alguna constància. També intuïm, per documents de compra de mercaderies tèxtils importants a un comerciant de Perpinyà, que aquest o algun altre negoci provocaren pèrdues significatives de capital. Potser, doncs, la decadència prové de la barreja d'alguna d'aquestes causes o potser de cap d'aquestes. Una avaluació molt més exhaustiva dels arxius notariais potser algun dia em permetrà trobar la causa més concreta, si és que existeix.

“Conservar la casa i la unitat del patrimoni, fer-lo créixer si es donava el cas, aquest era l'objectiu estratègic de tot pagès de mas. Això s'havia après amb el pas del temps i, a poc a poc, va quedar gravat com la ideologia d'aquests pagesos. Els individus estaven al servei d'aquest objectiu i s'havien de sacrificar si allò convenia a la casa, perquè en el fons també els convenia a ells. No era fàcil, i en canvi hem de reconèixer que els fills ho acceptaven majoritàriament. El qüestionament d'aquest sistema es començarà a produir a la segona meitat del segle XIX, quan el romanticisme revindica la individualitat i quan les alternatives urbanes obren moltes més perspectives que les que ofereix el món rural. Fins aleshores, si un hereu decidia casar-se fora del que establia la família, ho podia fer, però era desheretat i un altre fill ocupava el lloc.”

Llorenç Ferrer Alòs.

Masies de Catalunya, p. 139. Barcelona, Angle Editorial.

¹⁸ 1820, desembre, 14 (57). Albarà de les pensions d'un censal que paga Ramon Massegur, hisendat de Sant Privat.

La crisi del sistema del mas

El trencament de la cadena successora normal i esperada portava en ocasions disputes patrimonials que d'altra manera mai s'haguessin produït. La mort prematura i sense testament de l'hereu Ramon Massegur i Ametller complicà l'herència rebuda del seu pare Ramon Massegur i Codina, ja que passaren a tenir drets hereditaris sobre tot el patrimoni la seva mare, Maria d'Ametller; els fills del seu germà, Antoni Massegur d'Ametller, mort també prematurament (Gil i Asunción Massegur Sargatal); i els fills de la seva altra germana Maria Massegur i d'Ametller (Ramon, Albert, Victorià, Antoni, Lluís, Anna, Lúcia, Carmen i Inès). Així doncs, es comprèn que davant de tota aquesta nombrosa família amb interessos contraposats i que reclamaven uns diners de què ni Gil ni Assumpció Massegur disposaven per aconseguir quedar-se amb les finques principals (com a hereus de la seva meitat), no hi va haver més remei que acudir a la subhasta judicial, després de molts anys de discussions i disputes que empobriren el patrimoni.

En el moment de morir Ramon Massegur i Bosch, pare de Ramon Massegur i Codina i penúltim representant de la saga Massegur sense problemes successoris (any 1810), el patrimoni familiar arribà al seu moment culminant. Exposo a continuació una relació de totes les finques inventariades per la vídua Francesca Codina:

El mas Bergadevall (situat a l'entrada de Sant Privat, avui anomenat Mas Berga)

El mas Casadevall (situat al puig del Mallol)

El mas Buscà (situat darrere el Mallol)

El mas Rieradevall (segurament l'actual mas Rierota)

El mas Albert (avui mas Aubert, situat al pla davant del puig del Mallol)

El mas Pernau (situat al puig del Mallol amb una segona casa, la Miranda)

El mas Massegur, molí i totes les seves terres (molí del mas)

El mas Corones (al municipi de Pardines, del bisbat d'Urgell)

El mas i molí Casan Moy (dins el terme de Freixenet, Camprodon)

Una casa al Firal d'Olot que fou de Benet Marsillach

Una casa amb pati petit situada al Firal d'Olot (avui incorporada a la casa Solà-Morales)

Com es pot comprovar, el patrimoni familiar era més que considerable en aquells moments fruit de matrimonis i compravendes, i segurament marca, com ja hem dit, el moment de màxima esplendor patrimonial de la família Massegur.

Posteriorment, l'any 1858, mort ja Ramon Massegur i Codina, fill de Ramon Massegur i Bosch, l'hereu del primer Ramon Massegur i d'Ametller i la

seva mare començaren a firmar múltiples reconeixements de deutes (vegeu documents 448, 449, 453, 456, 457, 459, 461 de l'annex). No he pogut esbrinar les causes de tots aquests deutes primers, potser degudes a les guerres carlines; les que sí que tinc clares són les que ja he comentat anteriorment i que ara acabaré de concretar explicant detalladament com es disgregà el patrimoni abans esmentat (de Ramon Massegur i Bosch) en diverses parts.

Per sentència de l'Audiència de Girona del 9 d'abril de 1871 (document 479 de l'annex) es declararen hereus de Ramon Massegur i Ametller i Maria Ametller i de Cabrera *ab-intestatio* els senyors Gil Massegur i Assumpció Massegur i Sargatal, com a fills d'Antonio Massegur i Atmetller amb un 50 % de l'herència, i els nou fills de Maria Massegur i Ametller (abans especificats) amb l'altre 50 %. Atès que no hi hagué acord, se subhastaren públicament les següents finques :

Mas Cadevall (document 480)

Mas Aubert (document 481)

Diferents peces de terra al Mallol (482)

Els germans Gil i Assumpció Massegur Sargatal, per pagar part de l'herència als seus parents o bé per tornar els deutes pendents, van vendre les següents finques:

Mas Berga (document 485)

Peces de terra del mas Buscà i Rierota (abans Rieradevall) (document 486)

Diverses peces de terra al Mallol (documents 484 i 487)

La casa Cal Sach, situada al Firal d'Olot (document 490)

El mas Pernau i la seva casa agregada, la Miranda (document 491)

Fruit de tot això trobem diverses cartes de pagament dels deutes tornats per part dels esmentats germans al seu favor (documents 488, 489, 492).

Finalment, els dos germans Gil i Assumpció dividiren els béns procedents del seu avi patern, Ramon Massegur i Codina, de la manera següent:

Gil Massegur i Sargatal es quedà en propietat el mas Massegur, el molí, l'hort i totes les terres de cultiu agregades (que són pràcticament les actuals, excepte les modificacions que han tingut lloc a causa de la concentració parcel·lària), aproximadament unes 12 hectàrees. Això és tot el que li va quedar a l'hereu directe i teòric després de múltiples disputes i deutes per pagar; molt poc, comparat amb el patrimoni del seu besavi Ramon Massegur i Bosch (document 493).

La seva germana, Assumpció Massegur i Sargatal, quedà propietària dels masos Buscà i Rierota. Quedà, però, pendent una diferència a pagar-li per part del seu germà Gil a causa del menor valor de les finques que s'adjudica Assumpció. Això va ser fruit d'una última i nova crisi, ja que el compromís adquirit per Gil davant la seva germana de pagar-li una quantitat elevada no

es va poder complir, fet que provocà finalment la venda per part de l'esposa i vídua de Gil Massegur, Dolors Cuffí i Sayol, de la finca de Massegur a Josep Vilà i Tenes (el meu avant-passat) l'any 1904.

Fotografia de la família Vilà a principis del segle XX a l'entrada del mas.

Els últims representants directes de la família, Antoni i Antònia Massegur i Cuffí, eren menors d'edat i, per tant, la seva mare, Dolors Cuffí, amb autorització judicial, decidí vendre l'última finca que els quedava del patrimoni, Massegur i terres, per valor de 60.000 pessetes (la mateixa Dolors Cuffí qualifica de "generosa oferta" aquesta quantitat de diners oferta per Josep Vilà) amb la fi de recuperar el seu dot i pagar els següents deutes:

Mariano Jolis: 3333,33 pessetes

Mateo Corominas: 1.600 pessetes

Assumpció Massegur i Sargatal: 1.600 pessetes

Josep Solà-Morales: 1389,86 pessetes

Josep Mas: 3.500 pessetes

Assumpció Massegur: 4337,50 pessetes

40.000 pessetes per escriure dels capítols matrimonials a favor de Dolors Cuffí (recupera la seva dot)

Es va produir una gran indignació entre els parents Massegur, concretament els de la branca Estorch (que volien comprar la finca a baix preu) quan van sa-

ber que la vídua havia venut la finca familiar a un parent molt llunyà que tenia un comerç de vins.

Així doncs, el novembre de l'any 1903, el Sr. Josep Vilà i Tenes (fill de Pere Vilà i Massegur) passà a ser el nou propietari de la finca de Massegur. Tinc alguna documentació testamentària sobre la família Vilà d'Olot, la qual portava a la ciutat un bon nivell de vida.

La posició social de la família Vilà amb l'adquisició de la finca Massegur, lògicament, passà a ésser una altra, i això es plasmà en la figura dels fills, Joan Vilà i Güell i les seves germanes Ramona i Francesca, que demostraren sempre un gran interès per millorar la finca. Joan Vilà i Güell va quedar solter –així com la seva germana Francesca– i va ser una persona típica de la burgesia local d'Olot: va ser cridat a les guerres colonials d'Àfrica (d'on va tornar amb una asma crònica) i fou membre de diverses associacions culturals i d'esbarjo de la ciutat. Sempre estigué atent a la gestió dels béns familiars i especialment a l'administració de la finca de Massegur, dipositant aviat tota la seva confiança en el meu avi, Jordi Alentorn Vilà, quan aquest tenia només divuit anys. En casar-se Ramona Vilà i Güell, germana de Joan Vilà, amb Ramon Alentorn Ricos, el matrimoni passà llargues temporades d'estiu al mas Massegur i la casa retornà a la vida, ja que s'hi realitzaren algunes reformes per al confort propi del segle XX.

Durant la Guerra Civil, la casa fou ocupada pel comitè local de Sant Privat d'en Bas i es produïren destrosses irreparables a l'església, concretament es destruï tot l'altar barroc i es cremà quasi tot el mobiliari de la casa, llevat d'algunes peces que s'emportaren els ocupants i que foren recuperades en finalitzar el conflicte bèl·lic. El comitè local de Sant Privat d'en Bas també instal·là al mas una vintena de nens i nenes que estaven sense els pares per diverses raons (o bé eren a la guerra o a l'exili, o bé amagats, entre altres). És per això que avui la majoria dels mobles són comprats a antiquaris seguint la línia de com devia ser abans de les destrosses i usant el coneixement de les peces pròpies d'aquestes cases (caixes de núvia, llits isabelins i llits d'Olot, calaixeres, etc.). Sempre s'havia cregut que durant l'última etapa de la guerra el mas Massegur es convertí en el quarter de l'exèrcit de l'aire, ja que es trobava a prop del camp d'aterratge de les Preses, del qual avui encara es poden veure vestigis en els refugis de formigó existents, tot i que no he pogut comprovar-ho. En canvi, el fet que els vaillets s'estiguessin a la casa durant la guerra sí que està constatat, ja que he contactat amb un testimoni directe de Sant Privat d'en Bas que era el coordinador d'aquesta mena de casa d'acollida per a nens sense pares.

D'altra banda, durant l'aiguat de l'any 1940, el riu Gurn, afluent del Fluvià, provocà inundacions a l'horta del mas i els baixos de la casa, que quedaren plens d'aigua i fang.

La desaparició definitiva dels masos s'ha produït en les últimes dècades, amb l'abandonament del conreu de moltes terres davant les noves perspectives que ofereix el turisme rural. Així, les masies de Catalunya són avui segones residències, restaurants, residències de turisme rural... i evidentment s'han independitzat de les terres de conreu i tenen com a objectiu descobrir a la gent del món urbà els mites de les masies.

Així doncs, la masia, present en el subconscient de molta gent del país i símbol d'identitat generat pels plantejaments pairalistes, és cobejada per professions liberals, per empreses de restauració que hi troben el valor afegit al seu negoci, per particulars que la lloguen com a segona residència, per moviments d'esplai que cerquen convertir-les en cases de colònies, etc., i tots aquests fan que continuï formant part del paisatge sense mitificar-la més del que va ser: una bella història, però també amb certs clarobscur. Per exemple, què passarà amb tots els cultius que ja avui s'estan abandonant per falta de rendibilitat i que donen un aspecte nou i desolat al paisatge agrícola? Això a la Vall d'en Bas no passa gaire, però sí a moltes altres comarques.

“En els últims decennis els pagesos han venut tones i tones de vestigis de la tradició. La tradició se l'han emportada a tamborells, carros i camions. Ho han fet amb una naturalitat perfecta, convençuts que tot el que és vell és horrible, i que tot el que és modern és magnífic. El pagès català presenta una manera d'ésser singularment especial, una psicologia particularíssima; és una forma tancada, construïda, de la nostra societat. El pagès viu dins les seves contradiccions com el peix a l'aigua.”

Josep Pla.

El geni del país i altres proses, Edicions 62 i “la Caixa”, Barcelona.

Arquitectura. La masia catalana sol anar més enllà dels valors arquitectònics que se li han atribuït durant molts anys, emmarcada en les “arquitectures populars”. Puig i Cadafalch va ser un dels principals impulsors de la idea d'associar la masia amb l'arquitectura romana. L'autoritat de Puig va projectar amb força aquest discurs i van seguir-lo arquitectes com ara Josep Danés i Torra, Lluís Bonet i Garí i Joaquim Folch i Torres, que divulgava la recuperació de l'art popular i tradicional, entre altres.

Joan Curós i Vilà¹⁹ classifica el mas Massegur dins el grup de masies pairals importants de la Garrotxa i explica que les cases pairals de la Garrotxa tenen quatre vessants de coberta. Són edificis de grans dimensions i d'estil senyorial, habitades per gent benestant. N'hi ha que tenen quatre plantes i, tot i que la

¹⁹ CURÓS, Joan, *Arquitectura rural a la Garrotxa*, Diputació de Girona, Girona, 1994, p. 38.

planta de dalt sovint serveix per a les golfes, algunes com el Massegur (tot i que té tres plantes) s'utilitzen també com a habitatge. Afegeix que l'escala sol ser de dimensions generoses. A cada planta de l'habitatge i en tota la seva llargada presenten unes grans galeries porxades (que en el cas del Massegur daten del segle XVIII i segurament les va fer construir Ramon Massegur i Bosch). Després d'aquestes consideracions prèvies pel que fa a l'estudi de la masia i la seva concepció nacionalista a principis del segle XX, convé veure quina és la base de tot això i quines foren les primeres masies.

Durant l'edat mitjana a Catalunya es barrejaren l'arquitectura clàssica i la influència de les vil·les romanes. Eren construccions en planta baixa, aixecades amb pedra seca, amb una coberta d'un sol pendent feta amb brancatge i terra o lloses i amb dues peces: una destinada als homes i l'altra, als animals. L'edifici tenia una sola porta, alguna finestra de petites dimensions i prou. La divisió interior era quasi inexistent o molt simple: era l'anomenat "mas horitzontal". Aquestes construccions, però, tenien certa capacitat d'ampliació, és a dir, s'hi podien construir afegits; així, al llarg de les generacions, s'anaven ampliant. Encara que és una teoria, crec que el mas Massegur, que data aproximadament del segle XIV –ja que mossèn Pagès ja ens en parla en el seu llibre²⁰–, devia estar format pel que ara són les quadres, ja que és un espai més o menys rectangular amb parets molt gruixudes (vegeu el plànol de la planta baixa). La primera pista que ens fa pensar que aquesta part de la casa pogués ser la base de totes les ampliacions és la gruixuda columna d'aspecte antic (segle XII o XIII) que està situada al centre de la casa i de la qual surten unes voltes rebaixades fetes amb rajols i guix, anomenades també "voltes d'aresta" o "voltes romanes". El cert és que han estat de gran importància i utilitat al mas, ja que han resolt el problema de la humitat de la cort.

Durant la baixa edat mitjana, als segles XIV i XV, augmenten les dimensions de les finestres i les columnes deixen de ser tan gruixudes (característica totalment gòtica) per afavorir l'accés del sol a l'edifici. La rica decoració d'influència gòtica es va introduint amb gran empenta. Els portals amplis amb una gran llinda de pedra, com el que hi ha al Massegur (datat del 1787), ens mostren un cop més com la gent del camp estava interessada a oferir al visitant la millor imatge possible de llur patrimoni. La masia es diversifica d'una manera impressionant. En el cas del mas en qüestió, els paraments d'obra són alçats amb pedres i morter de calç i terra. Les peces de ceràmica, teules i rajoles sobretot, començaren a introduir-se en l'edificació i es creu que els terres

●
²⁰ PAGÈS, Joan, *Els senyorius alodials en el vescomtat de Bas a la baixa edat mitjana*, Caixa de Girona, p. 389.

enrajolats també daten d'aquesta època. El Massegur, lluny d'aquella edificació inicial a la planta baixa, s'encaminava cap a la comoditat i el benestar social. Segurament cap al segle XVII hi hagué una ampliació a la planta baixa i es construí la primera planta.

A la planta baixa hi ha l'entrada principal que, a través del vestíbul, comunica amb les diferents dependències (les corts del bestiar, per exemple).

Columna situada al bell mig de les quadres, a la planta baixa del mas, amb volta d'aresta catalana.

La cuina és emplaçada als llocs més inesperats de la casa (a la primera planta, en el nostre cas) però mai al lloc central, que està reservat per a la sala. Des d'una escala situada al mateix vestíbul es pot accedir a la primera planta, la porta principal de la qual dona a la sala del mas amb unes pintures mitològiques del segle XIX (concretament de 1845²¹* i segurament l'última obra important de la família Massegur), que sol estar presidida per una taula llarga

²¹ * Sé amb certesa que les pintures de la sala foren acabades l'any 1845, ja que aquesta data està pintada a la paret.

que serveix per reunir la família. A més, aquest espai és el punt de distribució dels dormitoris.

Cuina antiga del mas Massegur.

Sala principal del mas Massegur.

Tot i ocupar el lloc més assolellat de l'edifici, no s'utilitza per a la vida diària, ja que la família sol fer vida a la cuina o a les estances amb llars de foc.

A les principals masies del país, hi ha el que anomenem dormitori alcova; es tracta d'una estança dividida per un arc en dos espais, en un dels quals hi ha el llit. Totes les habitacions del mas Massegur tenen alcoves de gran antiguitat i són molt àmplies.

Habitació del mas Massegur. Comunica amb la sala i s'anomena "estança del bisbe".

He trobat en un inventari (el podem consultar a l'annex) del 30 de març de 1785, fet per Ramon Massegur i Bosch a causa de l'arribada a la casa de la seva muller Margarida, amb motiu del casament. A més d'una descripció acurada de totes les finques de la casa que es troben en el seu moment patrimonial més important, es detallen les diverses dependències del mas Massegur. Tot això ens fa pensar que la casa ja tenia un aspecte molt similar a l'actual, encara que

potser faltava acabar de definir la galeria principal, que ja trobem descrita en un inventari del 29 de juliol de 1810 manat per Francisca Massegur i Codina com a vídua de Ramon Massegur i Bosch²². En aquest document ja no es parla dels porxos del mas, sinó de la galeria de la casa, i la descripció de totes les cambres que confronten amb la sala és pràcticament exacta a l'actual, contràriament a l'anterior inventari, en el qual, seguint els plànols actuals, no arribo a identificar del tot les cambres que descriu.

Queda clar, doncs, que en un curt període (1785–1810) la casa va sofrir transformacions externes importants. Els ulls de bou sota la galeria, encara presents a la façana del segon pis, formaven part de l'exterior de la casa vuitcentista. La porta d'entrada, avui sota la galeria de la planta baixa, era el primer cos de la casa i queda clar que amb la reforma ha quedat semitapada la inscripció, com es descriu a continuació. El balcó, que és a la façana de migdia, contigua a l'església, possiblement fou traslladat a aquest lloc en construir la galeria i abans devia formar part de la façana principal, perquè és del mateix estil de pedra i de la mateixa data que la llinda de la porta d'entrada. Fins i tot a la cuina s'ha trobat una curiosa pica d'aigua molt artística i amb personalitat similar a les pedres anteriors.

Galeria del mas Massegur

●
²² ACO, *Notarial del Mallol*, Martí Mir, *Manual*, 1810 (287/3), [1810, juliol, 29], f. 35v.-38v.

L'església, doncs, es va construir pràcticament a l'altura de l'antiga façana; actualment està més arrecerada a causa de l'ampliació, ja explicada, de la galeria el 1800, aproximadament. Fins i tot l'antiga porta d'accés des de la casa al pis superior de l'església, avui tapiada, corresponia a l'antiga façana sense galeria.

La coneguda era del mas, construïda l'any 1769, ens demostra que Massegur posseïa bestiar en abundància i que necessitava un edifici de grans dimensions per conservar la palla i els farratges.

La portalada d'entrada, ja esmentada, té una inscripció mig amagada per la volta d'aresta de la galeria posterior, en què es pot llegir "*Ramon Massegur me fecit 1787*" i a sota l'estoica inscripció: "*Brevis dies homines sunt*". La part superior de la portalada és arquejada i és prou alta perquè s'hi pugui entrar i sortir dalt del cavall.

Balcó que és a la façana de migdia, contigua a l'església, i que probablement formava part de la façana principal.

El xiprer secular al davant de la masia té l'objectiu d'indicar als vianants que en aquella casa es dona acolliment, ja que a pagès, d'una manera inconscient, es creu que l'hospitalitat és gairebé obligada a les grans masies.

Xiprer secular al costat de la masia.

D'altra banda, trobem les primeres notícies del molí de Massegur –anomenat de Rapassacs– l'any 1602, però tot indica que és anterior; també apareixen diverses notícies de repartiment de l'aigua i de reparacions convingudes entre tots els usuaris del rec. El molí de Massegur és un dels set molins que hi ha de Sant Privat a les Preses pel recorregut del riu Gurn. La bassa, encara que avui sense aigua, es conserva íntegra a l'entrada de la casa, a la dreta.

Molí de Massegur, restaurat per Jordi Alentorn Vilà. Foto actual.

L'edifici del molí comprèn un habitatge per al moliner i la seva família completa. Va ser restaurat, primer, per Francesc Serrat Massegur i, després de la guerra, per Jordi Alentorn Vilà.

Cal dir que el plantejament de l'estructura de la masia es fa d'una manera racional i harmònica, amb un resultat positiu: cada edifici assoleix el seu propi caràcter i s'aconsegueix que gairebé cap edificació sigui igual. Aquesta mena de construcció no fou mai ambiciosa, des d'un punt de vista arquitectònic. La seva única pretensió era satisfer les necessitats funcionals, tot i que s'obtingueren veritables monuments de la cultura catalana.

Foto antiga de la façana actual

Interiorisme

La masia catalana es caracteritza per la seva organització interna, dotada d'una gran senzillesa. Aquest sistema es basa en una peça central a cadascuna de les seves plantes que organitza la distribució de la resta d'habitacions al seu voltant. En el cas del Massegur, a la planta baixa l'entrada organitza la resta d'estances (el celler, les corts i una sala amb un foc a terra, restaurada recentment). La primera planta, indubtablement, està organitzada per la sala i les habitacions que l'envolten. Finalment, les golfes –antigament, com he dit diverses vegades, s'utilitzaven de graner, però a principis del segle XX hi vivien alguns masovers en una part– van ser completament restaurades per Jordi Alentorn durant els anys noranta. Aquesta planta adopta un estil variat en el qual el meu avi va deixar la seva petja.

Estança del segon pis restaurada per Jordi Alentorn als anys noranta.

El mas Massegur avui, el mas Massegur demà

Després d'haver seguit acuradament tota l'evolució històrica i arquitectònica del mas, crec que és necessari fer una anàlisi de l'estat actual de la casa i del seu futur, encara no definit.

Per començar, hem de situar-nos al febrer de l'any 1939, quan els Vilà van tornar al Mas Massegur i s'adonaren del terrible estat de la casa, després d'haver sofert els efectes destructors de la guerra. De seguida que van poder, van restaurar l'església, sota la direcció de l'arquitecte Danés, i la inauguraren el 25 de juliol de 1947. A més, es dedicaren a reparar les portes i les finestres, que, majoritàriament, estaven molt malmeses. Una de les obres d'aquesta època fou cobrir el femer, que no estava tancat (com es pot apreciar a les fotografies antigues d'abans de la guerra) i desprenia una pudor ben desagradable.

L'aiguat del 1940, com ja he explicat, provocà importants destrosses als voltants de la casa, la qual cosa comportà un esforç econòmic considerable que finançà Ramon Alentorn Ricos, en gran part. Ell mateix també adquirí les antigues finques de la Rierota (antigament mas Rieradevall), encara que amb molta menys terra de cultiu, i també el mas Pernau del Mallol, que retornaren al patrimoni de Massegur.

Quan Jordi Alentorn Vilà agafà les rendes de la propietat, es decidí a restaurar la casa com calia. Entre les obres més importants realitzades pel meu avi, cal destacar la restauració de l'església, la reparació a fons del teulat, la reforma de les cuines antigues i la construcció d'una de nova, la instal·lació d'un bany a la primera planta, la restauració de l'antic menjador pintat (amb

la col·laboració del pintor mural Fabra de Barcelona), la restauració de la casa del masover adherida al mas i de la façana que dóna a l'era, la reparació de les bigues de l'era rodona (algunes es trobaven en molt mal estat), la construcció de la terrassa ampliada que dóna a l'horta, la restauració del segon pis de la casa que sempre havia restat inacabat, la reconversió d'una part dels baixos (antigues quadres) en sala de reunions dels Amics del Vescomtat de Bas i la restauració de la casa del molí, entre altres.

L'estat actual de la casa, doncs, és molt correcte, encara que no és habitable a l'hivern, ja que no disposa de calefacció. Tot i així, a la primavera, l'estiu i la tardor, tal com es troba avui en dia, es pot gaudir de la casa sense gaires problemes perquè totes les cambres disposen de força comoditats.

Un dels possibles usos més immediats, amb petites millores determinades, podria ser habitar la casa les temporades d'estiu i gaudir d'una forma de vida allunyada dels temps actuals, amb grans espais i molts silencis. Algunes cases similars de la comarca tenen avui en dia aquest ús, com per exemple el mas Ventós d'Olot i la Calm i la casa Desprat de Sant Esteve d'en Bas, entre altres.

Per finançar part de les despeses de manteniment, simplement es pot obrir la casa en dates molt concretes per realitzar-hi alguna festa particular o d'empresa en un marc poc freqüent. Això, a la Garrotxa, encara no és gaire habitual, però amb les noves comunicacions aquesta forma de finançament pot ser una alternativa puntual.

Molt més complicat seria parlar de turisme rural o similar, ja que adequar qualsevol casa d'aquesta mena a la normativa de seguretat vigent és molt complex i comporta unes despeses que difícilment compensarien una ocupació únicament temporal (Nadal, Setmana Santa i estiu). Actualment, a la comarca, el turisme rural existent es du a terme des de cases de pagès mitjanes amb menys despeses de condicionament i que, per tant, poden oferir uns preus finals molt més interessants per al consumidor. En són un exemple els propietaris de la Vil·la de Trinxeria, a la vall de Bianya, que utilitzen simplement el molí com a casa de turisme rural i ells ocupen la casa pairal de forma privada. Una utilització similar es podria donar al molí de Massegur, que sí que seria relativament senzill condicionar-lo com a residència rural. De fet, però, no és l'objectiu d'aquest treball aprofundir més en el tema.

Conclusions del treball

Una de les principals conclusions que he tret d'aquest treball és el descobriment que tenim de la petita història local; amb un cert esforç es poden trobar moltes dades que, a mesura que s'analitzen, permeten recuperar part de

les ombres del passat. A vegades, algunes troballes permeten fer suposicions que poden ser agosarades o errònies, però obren noves perspectives. A partir d'ara, i fruit d'aquest treball, cada cop que vaig a la casa de Massegur la meva imaginació em fa veure fets i anècdotes que abans ni sospitava.

La feina feta durant l'estiu de fa dos anys, doncs, pretenia sobretot anar més enllà de les històries que m'explicaven del mas en la meva tendra joventut, i fer alguna aportació per poder-ho explicar a generacions posteriors i aportar així una petita contribució a la història de la vall d'en Bas.

He après que a l'Arxiu Notarial d'Olot (tot i que requereix una determinada preparació i ajuda per poder interpretar els textos d'una certa antiguitat) hi reposa la memòria dels nostres avantpassats. Hi ha molta feina a fer, encara, però segur que amb el pas dels anys es continuarà estudiant.

Se'm fa impossible treure cap conclusió sobre el poblament de la vall a l'època romana o fins i tot anteriors, tot i que no es pot descartar que alguns dels masos actuals tinguessin origen en aquesta època.

No he pogut esbrinar amb exactitud, és a dir, paper en mà, les causes que porten la família a partir de Ramon Massegur i Atmetller a endeutar-se d'una manera tan significativa i amb tanta gent (terratinents d'Olot i pagesos) amb quantitats, doncs, molt difícils de tornar. Tot i això, s'intueix que les disputes familiars per herències i algun negoci desafortunat fan que el patrimoni Massegur a partir dels anys 1880 es redueixi molt ràpidament. Disgregacions per falta d'hereu, pagaments de legítimes considerables i una gran quantitat de deutes a tercers, que calia tornar, fan que l'any 1906 sigui inevitable la venda de la finca a Josep Vilà i Tenes.

Una altra incògnita del treball que no ha pogut ser esbrinada, i no per falta d'hores a l'Arxiu Parroquial d'Olot, és la vinculació directa o indirecta de Pere Vilà i Massegur (pare de Josep Vilà i Tenes) amb la família Massegur originària. Per comentaris del meu avi i els seus pares, sembla que hi ha un lligam indirecte, però malauradament no he pogut trobar-ne evidència documental.

Des de l'any 1906 la meua família, els Alentorn-Vilà, propietària de la finca des d'aleshores, ha fet tot el possible per recuperar una part del patrimoni perdut al segle XIX i restaurar la casa pairal, que ha retornat a l'esplendor dels seus millors temps.

En un futur molt immediat és possible que, amb la millora sens dubte espectacular de les comunicacions amb la població de Vic i per tant amb Barcelona, puguin proliferar urbanitzacions de segona residència que envaeixin un territori, encara avui, força ben conservat com és la vall d'en Bas. Un proper deure que podríem tenir els propietaris en aquest context agressiu serà lluitar per conservar una certa estampa d'autenticitat dels nostres paisatges on conviuen harmònicament conreus i cases de pagès.

Epíleg

De manera casual em va arribar a les mans un petit quadre que representa la casa de Massegur amb una certa ingenuïtat, encara que no es pot dir que fos mal pintat. El més interessant, però, és la inscripció dedicada que hi ha al darrere: “Dedicat a ... de part d’Antònia Massegur i Cuffí, última pubilla de Massegur. El Masnou, any 1961.” Aquest quadre havia estat pintat pràcticament seixanta anys més tard que Dolors Cuffí i Sayol, mare d’aquesta senyora, aleshores una nena, es vengués el mas a Josep Vilà i Tenes, el meu avantpassat, però la senyora Antònia tenia ben clar a la retina el record de la casa i del seu paisatge.

La inscripció és breu, però tant el quadre com aquestes paraules respiren una profunda nostàlgia i, per què no, un fort orgull de pertànyer a una saga secular: els Massegur de Sant Privat^{23*}.

²³ * Ja Ramon Massegur l'any 1703 en el seu testament vol deixar clara la seva ànsia de supervivència: “Vull que la dita ma izienda reste perpètuament y realment en mon llinatge y que no se puga eixir del mon llinatge y sanch y que qualsevol suceshesca en dita ma izienda vull se vage de cognominar y pèrdrer lo nom y armas de Massegur.”